

ЛЕСКОВАЧКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР

**ДИЈАЛЕКАТ – ДИЈАЛЕКАТСКА
КЊИЖЕВНОСТ**

ЛЕСКОВАЦ, 2009.

О НЕКИМ ФОНЕТСКИМ ОСОБИНАМА ГОВОРА СЕЛА ГОРЊА ТРЕШЊИЦА КОД ЉУБОВИЈЕ

Апстракт: У раду се говори о неким фонетским особинама говора села Горња Трешњица код Љубовије (Азбуковица). Аутор настоји да на ограниченом корпусу представи поједине прозодијске, вокалске и консонантске особине говора села Горња Трешњица код Љубовије.

Кључне речи: дијалекат, говор Азбуковице, фонетске особине, акценат, вокали, консонанти.

1. Овај рад бавиће се неким фонетским особинама говора села Горња Трешњица код Љубовије (Азбуковица). Село Горња Трешњица налази се на магистралном путу Љубовија — Бајина Башта, на 16. километру од Љубовије. Село је добило назив после Другог светског рата, 1945. године. Претпоставља се да је име добијено по многобројним стаблима трешања која се налазе уз реку Горњу Трешњицу која протиче кроз село. Првобитно, ово село се звало Доње Кошље и насељено је од 1834. године. У највећој мери досељеници су били из Горњих Кошаља па су отуда и дали селу име Доње Кошље.

Мотивацију за ову врсту рада пронашли смо у научној литератури која се годинама бави овим делом језичког ареала, а чије језичке границе још увек нису сасвим јасно омеђене.

2. Азбуковица је годинама предмет истраживања многих дијалектолога. Посебну пажњу дијалектолога привукао је изговор гласа на месту етимолошког јата. О том проблему, мишљења водећих дијалектолога код нас су подељена. Док једни сматрају да се ради о говорима са незамењеним јатом типа *брег, врећа, звезда, леска* (Реметић 1981: 16, 57), други ову појаву објашњавају такође рефлексом јата који је у овим говорима дао и нарочит фонетски изговор. Наиме, на месту данашњег јата развило се затворено *е* које се чује као нешто средње између *е* и *и*, а о очувању прасловенског гласа не може се говорити.

Иначе, да подсетимо, претходни истраживачи (као нпр. Белић) ове говоре су означили као варијанту икавских говора, а становништво овог краја као икавце досељене из Босне.

Према изнесеним тврдњама види се да постоје различита мишљења у вези са пореклом подринских назови „икаваца“, односно рефлексима старог гласа јат. Милосав Тешић, проучавајући говор Љештанског, који припада ужичком Подрињу, закључује да је тај говор првенствено ијекавски са извесним ограниченим бројем икавизама, којих ће бити све мање, и екавизама, којих ће бити све више.

Оно што је наука потврдила јесте то, да у Азбуковици има селâ у којима преовладава изговор гласа *и* на месту јата. Такође, у другим селима преовладава ијекавски изговор, док се у неким преплићу ова два изговора. Уочено је и све снажније надирање књижевног екавизма (Реметић 1981: 47). Он истиче и то да су остали безуспешни покушаји да се ареално утврди граница двају изговора, и да се одреде границе икавштине према екавштини и ијекавштини.

3. Циљ овог рада је да се покажу неке прозодијске, вокалске и консонантске особине говора села Горња Трешњица. Податке за истраживање овог говора прикупили смо од његових аутентичних представника, и то снимањем говора информатора диктафоном и записивањем занимљивих језичких црта. Истраживање је спроведено на мањем броју испитаника.

3. 1. Говор села Горња Трешњица има четвороакценатски систем млађих новоштокавских говора и добро чува мелодиозност сва четири акцента и неакцентоване дужине.

Преношење акцента на проклитику је веома жива појава у овом крају. Можемо је илустровати следећим примерима:

òт кућē, òд кућē, ùс кућē, прит кућу, прекò кућē, ù кућу, ù гвòжђу, ù јабуци, ù раме, ù рѹку, ù сватове, ù собу, зà софру, ùз цр̀кве, нà свадби.

Преношење акцента с именица на проклитику није сасвим доследна појава. Срећемо и примере типа *на гòдину, са плòчама, у кàмену*, где се на тросложним речима задржава краткосилазни акценат. Забележили смо и двосложне речи на којима се задржава краткосилазни акценат: *на ѝме, на дрѹгу*.

До преношења акцента на проклитику долази и код личне заменице 1. лица једнине, као и код повратне заменице. Преношење се врши у виду краткосилазног акцента: *кòд менē, нà себē*.

Млађем новоштокавском стандарду одговарају преношења типа *òн, кòд нàс, òд онē, сà њима, ùз њѹ*.

Забележили смо и преношење акцента са показне заменице типа *òнò, ù тò, ò[ò] тогà, ò[ò] тē, нà тò*.

Често је и преношење акцента са броја на проклитику. Забележили смо *нà другѹ, сà двà*.

У овом говору чује се и преношење акцента са прилога на проклитику типа *пò пола*.

Занимљиви су и примери преношења акцента на везник: *ù пēt, ù тò, ù тад, ù друго*.

Навешћемо само још једну занимљивост из акценатског система говора села Горња Трешњица. Наиме, интересантан је акценат другог дела топонима Горња Трешњица. Ако узмемо да лексема *трешњица* представља деминутив и хипокористик од лексеме *трешња* и да лексема *трешња* има краткосилазни акценат, несумњиво је да би аналогijом и

лексема *трешњица* требало да има краткосилазни акценат као у књижевном језику. Међутим, сви говорници села Горња Трешњица, без изузетка, изговарају ову реч са дугосилазним акценатом: *трѣшњица*.

3. 2. У говору села Горња Трешњица наилазимо на стандардни новоштокавски вокалски систем:

и   у
е   о
а   + р

О рефлексу старог гласа јат било је речи у уводном делу рада. На основу запажања различитих аутора, можемо говорити о екавској замени јата у великом броју примера. Тако имамо уместо старог гласа јат вокал *е*: *мењали*, *мѣсто*, *врѣме*, *двѣ*, *врѣдност*, *смѣну*, *рѣци*, *месѣци*, *цвѣће*. Претпостављамо да је под утицајем медија и средстава масовне комуникације, као и образовања млађих нараштаја, у употреби знатно већи број екавизама. Ту у новије време чак и код старијих запажамо повећану употребу екавизама. Чује се и *р'ѣка*, *мјѣсто*, *сјѣдимо*, *дѣв'ѣка*, *с'ѣно*, што сведочи о ијекавској замени вокала јат.

Прилог *пре* чује се као *прѣ*, *при*, *пр'ѣ*.

У већини случајева чује се *ћѣвѣр*, *ћевѣрскѣ*, *ћѣтинѣ*, *ћѣца*. Међутим, дешава се да исти говорник каже и *дѣвѣјка* и *ћѣвојачкѣ куће*.

Чује се и *ћѣд* и *дѣда*.

Упитна заменица *где* редовно се чује као *ћѣ*.

Забележили смо и неколико икавизама који су редовно у употреби. То су следећи примери: *при*, *прико*, *бијси*, *недиља*; *сикира*.

Вокалски систем говора села Горња Трешњица је стабилан и вокали *а*, *е*, *и*, *о*, и *у* изговарају се у складу са књижевном нормом српског језика.

Синкопа није у подједнакој мери захватила све вокале. Највише се редукују вокали *и* и *е*:

а) вокал *и*: *излазла*, *кѣлко*, *тѣлкѣ*, *ѣчѣ*.

б) вокал *е*: *мѣш* и *вѣдла*, уколико ово није од облика *вѣдити*.

Забележили смо и велики број примера делимичне редукције вокала *и*: *водѣн"ца*, *гѣд"на*, *јарѣн"ци*, *кѣњ"ма*, *ѣбраз"ма*, *ортѣц"ма*, *рѣд"ли*, *шѣн"ца*.

Појаву елизије вокала пронашли смо у примеру *д ѣдѣм*.

Ненаглашено -*ао* и -*ео* редовно се контрахује у радном глаголском придеву, и то је веома честа појава: *вѣнчѣ*, *дѣшѣ*, *дрѣжѣ*, *зѣпочѣ*, *ѣмѣ*, *прѣлежѣ*, *трѣбѣ*, *ѣзѣ*.

Насупрот књижевном облику *сутрадан*, у говору села Горња Трешњица редовно се чује *сутрѣдѣн*, јер долази до замене вокала *а* вокалом *е*. Такође, долази до замене вокала *и* у речи *динамит*, где се поред књижевног облика чује и *динѣмет*, нарочито код старијих испитаника.

Код старијих људи искључиво се чује *тѣм* уместо књижевног облика *тамо*, што значи да долази до губљења вокала *о* на крају речи.

3.3. Од консонантског система илустроваћемо судбину гласа *х*. За разлику од књижевног језика у којем се консонант *х* чува у свим позицијама, у говору села Горња Трешњица овај глас потпуно се губи у све три позиције. У иницијалној позицији: *йљаду*, *ладна*, *лѣб*, *оћеш*, *тѣо*; у медијалној: *доити* (од дохвати), *замане*, *снаѣм*, *увати*; у финалној: *ниџаки*, *оѣмѧ*.

Код новијих генерација запажамо постојање гласа *ф* у позицијама које су карактеристичне за књижевни језик: *флаша*, *кафа*, *кафана*, док се код старијих још може чути *вѣруна*, *Трѣпѣн*, где се *ф* супституише са *в* и са *п*.

Консонант *в* се у иницијалном положају добро чува, док се у медијалном положају често губи: *власниџ*, *водѣница*, али *ниџаки*^[x], *учестујѣ*.

Често се губи и консонант *ѣ*: *осѣлио*, *осѣчѣ*.

Вредно је помена и најновије јотовање које је жива појава у овом крају. Захватило је сонанте *л* и *н*: *мљѣвење*, *њѣдра*, затим дентале *ѣ* и *т*: *ђѣца*, *ђѣтињѣ*, *ђѣвојачкѣ*, *ћѣѣ* = *шћѣѣ*.

Консонантска група *-зд-* испада у примеру *шѣсѣт*.

Поред књижевног облика *говѣдина*, од старијих испитаника може се чути и *гѣвеђина*.

Израз *и дан данас* искључиво се изговара у облику *и даѣнас даѣњи*, мада је ова појава доста раширена и обухвата веома широк српски језички ареал.

4. Из свега наведеног може се закључити да говор села Горња Трешњица и даље чува своје основне карактеристике:

Четвороакценатски систем млађих новоштокавских говора одлика је овог краја који добро чува мелодиозност сва четири акцента и неакцентоване дужине. Преношење акцента на проклитику је веома жива појава у овом крају, како старог *кѣѣ менѣ*, тако и новог преношења *са њима*, *уѣз њѣ*.

Вокалски систем је стабилан. Уочили смо већи број примера делимичне редукције вокала *и*: *водѣн"ца*, *гѣѣд"на*, *шѣн"ца*. Приметан је велики број књижевних екавизама, а ијекавска замена јата уступа место екавској замени јата код већине мештана: *мѣсто*, *вѣреме*, *двѣ*, *вѣѣдност*.

Што се тиче консонантског система увидели смо да се глас *х* губи у свим позицијама: *йљаду*, *снаѣм*, *оѣмѧ*. За разлику од гласа *х* уочили смо постојање гласа *ф* као у књижевном језику, у позицијама у којима га раније није било: *флаша*, *кафа* и сл., а веома је мало примера са супституисаним *ф* са *п* или са *в*.

Овај рад представља мали допринос истраживању народних српских говора и упућује на потребу детаљног дијалектолошког испитивања овог досад неистраженог језичког подручја.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Вуковић 1938-1939: Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*. – Јужнословенски филолог XVII, Српска Краљевска Академија, Београд, 1-114.

Николић 1972: Мирослав Николић, *Говор села Горобиља код Ужичке Пожеге*. – Српски дијалектолошки зборник XIX, Институт за српскохрватски језик, Београд, 619-746.

Павловић 2004: Љуба Павловић, *Соколска нахија (Ко смо ми Подрињци -наши корени-)*. –СФАИРОС–Младеновић и кћери, Београд.

Пецо 1980: Асим Пецо, *Преглед српскохрватских дијалеката*. – Научна књига, Београд.

Реметић 1981: Слободан Реметић, *О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије*. – Српски дијалектолошки зборник XXVII, Институт за српскохрватски језик, Београд, 7-105.

Симић 1978: Милорад Симић, *Говор села Обади у босанском подрињу*. – Српски дијалектолошки зборник XXIV, Институт за српскохрватски језик, Београд.

Тешић 1977: Милосав Тешић, *Говор Љештанског*. – Српски дијалектолошки зборник XXII, Институт за српскохрватски језик, Београд, 159-328.

Summary

Dragana Nastanović

ON SOME PHONETIC FEATURES OF SPEECH IN THE VILLAGE OF GORNJA TREŠNJICA NEAR LJUBOVİJA

The paper analyzes some phonetic features of speech in the village of Gornja Trešnjica near Ljubovija (Azbukovica). Examples for this research are based on audio recordings of speech locals. On the basis of the analysis of certain phonetic features, we conclude that the folk speech of people in the area is still present, but literary forms are also strongly penetrating, even in the case of the older speakers.